

Prof. dr hab. Henryk Kardela
Instytut Anglistyki
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4a, 20-031 Lublin

01. 09. 2017 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Marietty Izdebskiej pt.
*A Frame-Semantic Approach to Conceptual Metaphors Related to
Cooking Techniques in English: A British National Corpus Based Study.*

Rozprawa doktorska p. mgr Marietty Izdebskiej poświęcona jest metaforom konceptualnym strukturyzującym pojęcia związane z technikami kulinarnymi. Za materiał empiryczny posłużyły Doktorantce dane językowe odnoszące się do domeny kulinarnej, kodowane przy pomocy wyrażen języka angielskiego zawartych w Brytyjskim Narodowym Korpusie Danych (British National Corpus—BNC). W szczególności z 65 czasowników odnoszących się do technik kulinarnych w języku angielskim, Autorka wybrała 10 czasowników charakteryzujących się „dużą metaforycznością”. Są to: *simmer* ‘gotować na wolnym ogniu’, *grate* ‘ucierać na tarce’, *boil* ‘gotować’, *cook* ‘gotować, piec’, *stir*, ‘wymieszać, rozbełtać’, *roast* ‘piec, zapiekać, przypiekać’, *stew* ‘dusić (potrawę)’, *sift* ‘przesiewać’, *boil down* ‘gotować się, wrzeć, kipieć’. W celu wyodrębnienia metaforycznych użyc w. wym. czasowników, Doktorantka posłużyła się metodą *Metaphor Identification Procedure-MIP* (procedura identyfikacji metafor), wypracowaną przez zespół badaczy należących do tzw. Zespołu Pragglejaz (Pragglejaz Group). Do analizy użyła teorii semantyki ram Charlesa Fillmore’a, uwzględniając jednocześnie tzw. podejście leksykalno-gramatyczne związane z tzw. trójwarstwową annotacją zdań.

Aby w móc w pełni ocenić tezy i propozycje zawarte w rozprawie mgr Marietty Izdebskiej, konieczne jest nakreślenie – choćby w kilku słowach – szerszego tła metodologicznego związanego z teorią metafory konceptualnej, zaproponowanej w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia przez George’a Lakoffa i Marka Jonsona w studium *Metaphors we Live By* (przekład polski T. Krzeszowski *Metafory w naszym życiu*, 1989).

Na początku chciałbym zauważyć, iż przyjęta przez Doktorantkę metodologia – teoria ram semantycznych Fillmore’a i możliwość jej praktycznego zastosowania w formie programu FrameNet – jest nader trafna. Jak stwierdza na s. 9 (przekład—H.K.),

rozprawa, bazując na danych korpusowych, proponuje analizę metafor konceptualnych związanych z technikami kulinarnymi w języku angielskim w ramach semantyki ram. W przeciwieństwie do badań przeprowadzonych wyłącznie na gruncie teorii metafory konceptualnej, gdzie metaforę analizuje się wyłącznie na poziomie konceptualnym, niniejsze studium jest pierwszą próbą globalnego ujęcia metafor dotyczących technik kulinarnych zarówno na poziomie konceptualnym, jak i językowym.

Kluczowe jest tu stwierdzenie Autorki, iż zamierza zbadać metaforę zarówno na poziomie języka, jak i poziomie struktury konceptualnej, oraz, że uczyni to w ramach semantyki ram, sygnalizując tym samym, iż (i) analiza będzie przeprowadzona w nurcie najnowszych badań nad metaforą uwzględniających kontekst językowy oraz, że (ii) kontekst językowy będzie ujęty w wyraźnie sformalizowane ramy teoretyczne.

Powiem od razu, iż Autorka dotrzymała słowa – czytelnik otrzymał solidne, świetnie udokumentowane i teoretycznie podbudowane kognitywne studium wybranych wyrażen języka angielskiego tworzących pole semantyczne domeny kulinarnej w języku angielskim.

Należy podkreślić, iż o ile wcześniejsze podejścia do metafory konceptualnej zapoczątkowane przez Lakoffa i Johnsona w studium *Metaphors We Live By* dążyły – o czym wspomina Doktorantka w rozprawie – przede wszystkim do sformułowania metafor konceptualnych w oparciu o szereg bardzo często niepowiązanych znaczeniowo ze sobą rozmaitych wyrażen językowych, o tyle późniejsze badania nad metaforą konceptualną (por. np. Alice Deignan 2005, Cornelia Müller 2008, Ariadna Strugielska 2012 – pozycje bibliograficzne przywołane w pracy), a także Zoltań Kövecses, *Where metaphors come from? Reconsidering context in metaphor*, Oxford University Press, 2015 (brak tej ważnej skądinąd pozycji w rozprawie) odwróciły w dużej mierze perspektywę badawczą – wysiłek badaczy skoncentrował się na kontekstowo zdeterminowanym użyciu językowym leżącym u podstaw metafor konceptualnych. Przyjmując tę ostatnią optykę badawczą Marietta Izdebska włączyła się tym samym w najnowszy nurt badań nad metaforą. Włączyła się w sposób znaczący – (i) przeprowadziła badania na korpusowym materiale języka angielskiego, a zatem na „prawdziwym, żywym” języku angielskim (nie zaś na tzw. leksykografii fotelowej (armchair linguistics)), oraz (ii) użyła dopracowanej, sprawdzonej w praktyce leksykograficznej metody leżącej u podstaw programu komputerowego/sieciowego FrameNet. Rozprawa została napisana klarownym językiem, analizy przeprowadzono kompetentnie, argumentacja jest bez zarzutu.

Studium Marietty Izdebskiej składa się z czterech rozdziałów, zakończenia, reprezentatywnej bibliografii (ponad 200 pozycji), a także dwóch suplementów dotyczących odpowiednio 113 czasowników odnoszących się do technik kulinarnych, ułożonych wedle liczby notowań w BNC (za Stephenem Glazierem 1997), oraz 65 czasowników z liczbą notowań w BNC ponad 50, przejawiających największą liczbę metaforycznych rozszerzeń. Dla celów analizy z tej ostatniej grupy Autorka wyodrębniła – o czym już była mowa – 10 czasowników.

W rozdziale 1 Autorka przedstawiła krótki rys historyczny badań nad metaforą, poczynszy od Arystotelesa, poprzez interakcyjną koncepcję Maxa Blacka i teorię metafory konceptualnej George’a Lakoffa i Marka Johnsona na amalgamaty konceptualnych Gillesa Fauconniera i Marka Turnera kończąc.

Rozdział 2 rozprawy omawia teorię metafory konceptualnej Lakoffa i

Johnsona, problematykę ucieleśnienia związaną z metaforą konceptualną oraz referuje krytykę teorii Lakoffa i Johnsona, sformułowaną m. in. przez Anatola Stefanovitscha i Thomasa Griesa, Ariadnę Strugielską, Alice Deignan i in.

W rozdziale 3 Doktorantka prezentuje główne założenia semantyki ram Charlesa Fillmore'a oraz omawia projekt FrameNet ze szczególnym uwzględnieniem metodologii annotacji przyjętej przez program FrameNet. Prezentowane są tu także korpusowe badania leksykalno-gramatyczne nad metaforą przeprowadzone m.in. przez Ariadnę Strugielską, Alice Deignan oraz Dylana Glynnę.

Rozdział 4, analityczny, poświęcony jest analizie 10 wspomnianych już czasowników angielskich odnoszących się do technik kulinarnych. Ta część rozprawy jest autentycznym, oryginalnym wkładem Doktorantki w badania nad kontekstowo-zdeterminowaną metaforą konceptualną. W części początkowej rozdziału Doktorantka opisuje procedury wyodrębniania wyrażeń obarczonych największą metaforycznością, aby w następnej kolejności przejść do dokładnej analizy poszczególnych wyrażeń. Analizy – o czym już wspomniałem – są kompetentnie i klarownie przeprowadzone, wyniki każdej analizy podsumowuje klarowna rycina przedstawiająca metaforyczne odwzorowania zachodzące w metaforze konceptualnej. W oparciu o teorię ram semantycznych Autorka zbadała właściwości walencyjne czasowników oraz możliwości zrealizowania /lub niezrealizowania ról semantycznych tychże. W rezultacie czytelnik otrzymał klarowny leksykogramatyczny opis wyrażeń przywołujących daną metaforę konceptualną. I tak, np. w przypadku wyrażenia *stew* 'dusić' użytym w kontekście domeny uczucia gniewu (s. 165) mamy do czynienia z centralną metaforą konceptualną ANGRY IS HEAT [ZŁY TO GORĄCO]. Przywołujące tu *domenę źródłową* wyrażenia *stewing* 'duszenie', *stewed liquid/food* '(u)duszona/y ciecz, pożywienie' oraz *container* 'pojemnik' łączą się w formie tzw. odpowiedniości (correspondences) z wyrażeniami domeny docelowej sankcjonującymi domenę docelową UCZUĆ (tu: uczucia GNIEW-u). W szczególności konceptualizacja wyrażenia kulinarnego *duszenie* z domeny źródłowej odpowiada konceptualizacji wyrażenia *bycie rozeźlonym* w domenie docelowej, zaś konceptualizacja słowa *pojemnik* związanego z domeną źródłową odpowiada konceptualizacji wyrażenia *ciało człowieka rozeźlonego* w domenie docelowej.

W związku z tym, iż, jak przypuszczam, Doktorantka będzie chciała opublikować rozprawę w formie książkowej – a osobiście uważam, że niniejsza praca powinna ukazać się drukiem – mam dwa komentarze do ew. wykorzystania przez Autorkę w trakcie przygotowania wersji książkowej.

Komentarz pierwszy dotyczy uporządkowania terminów związanych z pojęciem metafory, pojawiających się w rozprawie, takich mianowicie jak „domena”, „rama”, „integracja konceptualna” oraz „metafora”. Według Zoltána Kövecsesa (por. Kövecses 2017, „Levels of metaphor,” *Cognitive Linguistics* 28:2) metafory konceptualne obejmują cztery poziomy kognitywnej schematyczności: poziom *schematów wyobrażeniowych* (image schemas), np. pojęcia POJEMNIK, poziom

domen kognitywnych (cognitive domains), np. domena UCZUĆ, poziom *ram wiedzy o świecie* (frames), np. ramy 'kłótnia', 'sprzedawać/kupować', poziom *integracji konceptualnej*, np. 'szkoła to więzienie', wreszcie poziom metafory konceptualnej, UCZUCIA TO POJEMNIKI Z PŁYNEM. Może warto podnieść poziom zainteresowania czytelnika tematyką metafory kulinarnej, czyli poziomem PŁYNU W POJEMNIKU, i poszerzyć rozważania nad metaforami właśnie o aspekt porządkujący problematykę metafory à la Kövecses.

Aby jednak poziom zainteresowania czytelnika sięgał zenitu, aby PŁYN CAŁKOWICIE WYPEŁNIŁ POJEMNIK, albo żeby wręcz POJEMNIK SIĘ PRZELEWAŁ, potrzebne jest – i jest to mój **drugi komentarz** – dalsze poszerzenie pola badawczego o refleksję dotyczącą relacji zachodzącej między *elementem znaczącym* (*signifiant*) Saussure'owskiego znaku językowego a elementem znaczącym tegoż znaku (*signifié*). Mam tu na myśli dwa aspekty znaczenia znaku językowego: *aspekt semazjologiczny* i *aspekt onomazjologiczny*. Ten pierwszy dotyczy polisemii, ten drugi związany jest z synonimią. Pierwszy oznacza relację ukierunkowaną od *signifiant* do pojęć/znaczeń objętych *signifié*, drugi relację od *signifié* do wyrażen (synonimicznych) związanych z *signifiant*. Przyjęcie optyki „relacja signifiant-signifié” pozwoliłoby na kompleksowe ujęcie związków zachodzących między tymi dwoma elementami znaku, w szczególności związków leksykogramatycznych, metaforycznych i „kognitywno-integracyjnych”, które analizuje Doktorantka, a także związków występujących między kategoriami poziomu podstawowego i kategoriami hiperonimicznymi z jednej strony a hiponimicznymi z drugiej. Tego rodzaju optyka musiałaby jednak zasadniczo zmienić kształt *odwzorowań między składnikami metafor*, np. w przypadku metafory EMOTION IS (THE HEAT OF) A HOT FLUID IN A CONTAINER (s. 166) a metaforycznymi odwzorowaniami zachodzącymi w metaforze ANGER IS A HOT FLUID IN A CONTAINER. (s. 117).

Nie wiem, czy w tym momencie poszerzenie pola badawczego o dwa powyższe postulaty byłoby możliwe, ale poddaję taką możliwość Autorce pod rozwagę.

W konkluzji pragnę stwierdzić, iż praca doktorska p. mgr Marietty Izdebskiej z nawiązką spełnia wymagania stawiane tego rodzaju rozprawom naukowym. Proponuje spójną analizę wyrażen dotyczącą pojęć konceptualnych i jest jednocześnie ważnym głosem w dyskusji nad metaforą, znaczeniem i relacjami leksykograficzno-konceptualizacyjnymi wyrażen. Z całym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie p. mgr Marietty Izdebskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Henryk Kardela